

ANOTACIJOS

Teresa Kostkiewiczowa, *Z oddali i z bliska: Studia o wieku oświecenia*, Warszawa: Wydawnictwo Neriton, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2010, 438 p. ISBN 978-83-7543-138-4.

Teresa Kostkiewiczowa, Lenkijos mokslų akademijos Literatūros tyrimų instituto Apšvietos literatūros skyriaus profesorė emeritė, Kardinalo Wyszyńskio universiteto profesorė, Apšvietos literatūros ir kultūros klausimais yra parašiusi ne vieną monografiją ir daugybę straipsnių. Anonsuojamas leidinys – tai naujausia mokslininkės knyga, straipsnių, rašytų 1992–2009 m., rinkinys. Knygą sudaro trys dalys, kurios, pasak leidėjų, į Apšvietos epochos problemas ir reiškinius leidžia pažvelgti dvejopai: tiek apibendrinamuoju („iš toli“), tiek ir mikrointerpretaciniu („iš arti“) žvilgsniu.

Pirmoji knygos dalis apima straipsnius, skirtus fundamentiniams Apšvietos epochos klausimams: mokslininkė aptaria Apšvietos tyrimų būklę ir problemas, epochos esmę, terminiją, šios literatūros įtaką mūsų laikams, atkreipia dėmesį į abejonių keliančius Apšvietos tyrimo aspektus, pagaliau – kviečia diskutuoti dėl sintetinės Lenkijos literatūros istorijos, skirtos laikotarpiui po Lietuvos-Lenkijos padalijimų.

Antrojoje dalyje nagrinėjamos epochos idėjinės problemos ir Lenkijos kultūriniai klausimai XVIII a. intelektualiniame kontekste. Be kitų problemų, analizuojama patriotizmo refleksija XVIII a. literatūroje, antikinės tradicijos vaidmuo kuriant Europos dvasinės kultūros pamatus, Apšvietos ir Baroko bendrosios vietos ir skirtumai, kasdienybės kategorija ir kasdienybė XVIII a. poezijoje.

Trečioji dalis skirta literatūrinėms įžvalgoms. Autorė analizuoja vienų ryškiausių Apšvietos literatų – Ignaco Krasickio, Adomo

Naruszewicziaus, Franciszeko Zabłockio – kūrybos ypatumas ir išsamiausiai epochos dvasią atspindinčius jų kūriniai.

Asta Vaškelienė

Eliasz Pielgrzymowski, *Poselstwo i krótkie spisanie rozprawy z Moskwą. Poselstwo do Zygmunta Trzeciego*, wydał i opracował Roman Krzywy, redakcja naukowa tomu Dariusz Chemperek, Janusz S. Gruchała, Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2010 [2011], 453 p., 500 egz. ISBN 978-83-7543-197-1.

Prieš devynetą metų istorikė Jūratė Kiaupienė paskelbė didžiosios Leono Sapiegos pasiuntinybės į Maskvą (1600–1601) dienyną, kuri paliko LDK raštininkas ir minėtos pasiuntinybės sekretorius Elijas Pilgrimovijus (Pielgrzymowski, m. 1605)¹. Šiais metais Lenkijos filologai publikavo dar vieną – eiliuotą platesniąją dienyno versiją, kuri, kaip manoma, buvo sukurta prozinės pagrindu. Ji skelbiama iš XX a. pradžioje daryto nuorašo, saugomo Vasilio Stefaniko mokslinėje bibliotekoje Lvoje (XVII a. originalas žuvo 1944 m. Varšuvoje). Drauge iš to paties rankraščio publikuojamas eiliuotas Pilgrimovijaus pasakojimas apie atsakomąją 1602 m. maskvėnų pasiuntinybę pas Zigmantą III Vazą.

Dienyno apimtis – 4650 eilučių, kartu su nedideliais tektais jo pabaigoje susidarys 4732 eilutės. Maskvėnų pasiuntinybės pas Zigmantą III aprašymo yra 1792 eilutės pagrindinio teksto, be to, dar yra 52 eilučių „Perspėjimas“, kuriame patariama nepasikliauti susitarimais su „maskvėnu“, ir 8 eilučių eilėraštas „Niekintojui“ (t. y. kritikui). Pridėjus prozinius intarpus (pasiuntinių kalbas, dovanų sąrašus, derybų paragrafus) susidaro nemenkos apimties įdomi medžiaga. Jai pasirodžius turime gerokai išsamesnę epochos, diplomatinį santykių tarp Abiejų Tautų Respublikos ir Rusijos bei paties Pilgrimovijaus kūrybos vaizdą.

¹ Elijas Pilgrimovijus, *Didžioji Leono Sapiegos pasiuntinybė į Maskvą, 1600–1601 m.*, parengė Jūratė Kiaupienė, Vilnius: Žara, 2002, 111, [1] p. (Historiae Lithuaniae Fontes Minores; t. 4).

Žinomas polonistas Romanas Krzywy nuveikė didelį darbą. „Įvadas“, „Redakcinis komentaras“, paaiškinimai, senųjų lenkiškų posakių ir leksikos žodynėlis, asmenvardžių bei vietovardžių rodyklės ir, be abejo, skelbiami šaltinių tekstai palieka solidžios publikacijos įspūdį. „Įvade“ glaustai nušviečiami Abiejų Tautų Respublikos santykiai su Rusija po Livonijos karo (1558–1583) ir mėginimas juos sureguliuoti po to, kai 1598 m. į carų sostą sėdo Borisas Godunovas. Taip pat nubrėžiamos Pilgrimovijaus gyvenimo trajektorijos, pristatoma jo kūryba, cituojami jo svainio Pranciškaus Gradausko žodžiai apie jį kaip apie ištikimą draugą ir šaunų karį, tiesa, užmirštant paminėti jų giminystės faktą (Gradauskas buvo vedęs Pilgrimovijaus seserį). Netikslu nurodyti ir tai, kad mūsų herojus buvo kilęs „iš lietuvių kalvinistų šeimos“ (p. 10), nes yra žinoma, kad jo motina Magdalena ir patėvis Venclovas Agripa buvo liuteronai². Taip pat nustatyta, kad Agripa buvo Venclovo Mikalojaičio (Mykolo Lietuvos) sūnus. Taigi šiuo atveju dera kalbėti apie LDK literatų dinastiją. Dėl įvardytų dalykų svarbos nagrinėjant Pilgrimovijaus kūrybinį palikimą nekyla abejonių. Beje, Pilgrimovijaus testamente (1605) minima nebaigta kronikėlė galėtų reikšti ir čia publikuojamus tekstus³.

Tačiau šios pastabos apžvelgiamos knygos vertės nesumenkina. Tikėtina, kad skaitytojai netruks įvertinti jos privalumus ir ypač svarbą LDK raštijos tekstologijai. Mat, žuvus XVII a. originalui, Krzywy'ui teko parengti kritinį XX a. pradžios nuorašo leidimą. Tai – sudėtingas, didelio kruopštumo reikalaujantis darbas, ką atskleidžia ir „Redakcinis komentaras“. Su jame pateikiamais transkribavimo principais ištis būtų pravartu susipažinti senosios Lietuvos raštijos tyrėjams. Taip pat norėtusi atkreipti dėmesį į polemiką su Jūrate Kiaupiene (p. 18). Vietoje mūsų mokslininkės pasirinkto originalui artimo perrašo metodo, kai netgi atkartojamos rankraštyje esančios klaidos,

² Edmundas Rimša, „Venclovas Agripa ir jo giminė“, in: *Lietuvos TSR Mokslų Akademijos darbai*. A serija, 1986, t. 1 (94), p. 63–75 (apie konfesiją – p. 68, 71); t. 2 (95), p. 72–83. Deja, šiais straipsniais Krzywy nepasinaudojo.

³ Žr. *op. cit.*, p. 70.

Krzywy siūlo dalinę modernizaciją ir konjektūras. Tai itin aukštos polonisto kvalifikacijos reikalaujantis kelias. Kažin ar Lietuvoje šiuo metu rastūsi bent vienas specialistas, gebantis juo žengti?

Kęstutis Gudmantas

Алексей Лобин, *Битва под Оршей 8 сентября 1514 года. К 500-летию сражения*, Санкт-Петербург: Общество памяти и гумениии Таисии, 2011, 251 p.: iliustr. ISBN 978-5-91041-066-8.

Iki LDK pergalės prie Oršos 400 metų jubiliejaus likus dar 2 metams jau galime drąsiai teigti, kad jis bus naudingas mūsų pažinimui. Aleksejaus Lobino knyga, skirta šiam įvykiui, tikrai neliks nepastebėta ir, tikėtina, sukels audringas diskusijas. Kalbant apie knygą iš karto reiktų atskirti dvi jos puses – ideologinę ir mokslinę. Rusijoje atsinaujinęs istorijos ideologizavimas, deja, pasiekė ir XVI a. Nežinodami knygos atsiradimo aplinkybių nesiimame vertinti šios jos pusės, nors tenka pripažinti, kad tai trukdo priimti knygoje pateikiamas idėjas, verčia itin atsargiai vertinti autoriaus išvadas.

Pagrindinis autoriaus ginamas teiginys yra tezė, kad Oršos mūšis nebuvo nei didelis dalyvaujančių skaičiumi, nei svarbus platesniame istoriniame kontekste. Šias savo tezes autorius jau anksčiau išdėstė savo straipsniuose⁴. Dėl Maskvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės dydžio kilo įdomi diskusija⁵. Reikia pripažinti, kad pati tezė

⁴ А. Н. Лобин, „К вопросу о составе и численности польско-литовской армии в битве под Оршей 1514 г.“, in: *Проблемы інтэграцыі і інкарпарацыі ў развіцці Цэнтральнай і Усходняй Еўропы ў перыяд ранняга Новага часу: Матэрыялы міжнар. навук. канферэнцыі* (Мінск, 15–17 кастрычніка 2009 г.), навук. рэд. С. Ф. Сокал, А. М. Янушкевіч, Мінск: БП-С ПЛЮС, 2010, p. 18–41; Idem, „К вопросу о численности вооруженных сил Российского государства в XVI в.“, *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana = Петербургские славянские и балканские исследования*, 2009, nr. 1/2 (5/6), p. 45–78.

⁵ М. М. Кром, „Еще раз о численности русского войска в XVI в. (по поводу статьи А. Н. Лобина)“, *ibid.*, p. 79–90; В. В. Пенской, „Некоторые соображения по поводу статьи А. Н. Лобина «К вопросу о численности вооруженных сил Российского государства в XVI в.»“, *ibid.*, p. 91–103; О. А. Курбатов, „Отклик на статью А. Н. Лобина“, *ibid.*, p. 104–119.

nėra nauja. Akademinės *Lietuvos istorijos* autorių nuomonė panaši. Jie teigia, kad Oršos pergalės kariniai ir teritoriniai laimėjimai nebuvo dideli, tačiau, skirtingai nei Lobinas, reikšmingais laiko politinius ir ideologinius mūšio padarinius⁶. Galima būtų pastebėti, kad jei mūšis išties nebūtų buvęs svarbus, niekas jo šiandien neprisimintų.

Vertinant knygą Oršos mūšio istoriografijos kontekste, ją neabejotinai turime laikyti svarbiu žingsniu į priekį. Pirmoji, Lenkijoje išleista, Oršos mūšiui skirta knyga buvo skirta istorijai populiarinti ir nieko naujo nepasakė⁷. Taigi turime pirmą mokslinę knygą, skirtą Oršos mūšiui. Nevertinant ideologinės pusės, knyga palieka neblogą įspūdį – gausi šaltinių bazė, jų analizė, bandymas kuo detaliau atskleisti įvykius. Kiek mokslinė dalis yra savarankiška, o kiek tarnauja kitiems tikslams, gali atsakyti tik itin detali knygos recenzija.

Gediminas Lesmaitis

⁶ Jūratė Kiaupienė, Rimvydas Petrauskas, *Lietuvos istorija*, t. 4: *Nauji horizontai: dinastija, visuomenė valstybė. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1386–1529 m.*, Vilnius: Baltos lankos, 2009, p. 173.

⁷ Piotr Drózdź, *Orsza 1514*, Warszawa: Bellona, 2000.